

21. Конкордат між Св. Престолом а Річюпосполитою Польською // Вісник Станіславівської Епархії. – 1925. – Ч. IX–XII.
22. о. д-р. Лужницький Г. Українська Церква між Сходом і Заходом: нарис історії Української Церкви / Г. Лужницький. – 2-ге вид., випр. – Л. : Свічадо, 2008. – 640 с.
23. Митрополит Андрей Шептицький. Життя і діяльність. Документи і матеріали (1899–1944). – Л. : Свічадо, 1995. – Т. 1 : Церква і Церковна єдність. – 524 с.
24. о. проф. д-р Мончак І. Самоуправна Київська Церква / І. Мончак. – Л. : Свічадо, 1994. – 175 с.
25. Владика д-р Мудрий С. Нарис історії Церкви в Україні / С. Мудрий. – 2-ге вид. – Івано-Франківськ, 1999. – 296 с.
26. о. Патрило І. Нарис історії Галицької провінції ЧСВВ / І. Патрило // Нарис історії Василянського Чину Святого Йосафата. – Рим : Вид-во оо. Василян, 1992. – С. 332, 341–343, 351.
27. Сапеляк А. Київська Церква на слов'янському Сході: канонічно-єкуменічний аспект / А. Сапеляк. – Буенос-Айрес ; Л. : Місіонер, 1999. – 232 с.
28. Степанюк Г. Організаційна будова Галицько-Львівської митрополії УГКЦ у міжвоєнний період / Г. Степанюк // Історія релігій в Україні : матеріали X Міжнар. конф. (Львів, 16–19 трав. 2000 р.). – Л., 2000. – Кн. 1. – С. 352.
29. Стоколос Н. Неоунія: історія провалу / Н. Стоколос // Людина і світ. – 2004. – № 1. – С. 39–45.
30. о. Суттнер Е. К. Значення Замойського (1720) та Віденського (1773) синодів для уніатів Речі Посполитої та Габсбурзької монархії / Е. Суттнер // Ковчег : наук. зб. із церк. історії. – Л., 2000. – Ч. 2. – С. 99–114.
31. о. д-р Федорів Ю. Історія церкви в Україні: репринтне видання / Ю. Федорів. – Л. : Видавничий відділ “Свічадо”, 2001. – 362 с.
32. Чинности і рішення руского провінціального Собора в Галичині одбувшогося в Львові в році 1891. – Л. : Накладом Митрополичого Ординаріату, Із типографії Ставропігійського Ін-та, 1896. – С. 26–35.
33. Paul J. Best. Apostolska Administracja Łemkowszczyzny (1934+1944) / J. Paul // Polska – Ukraina: 1000 lat sąsiedztwa. – Т. 4. – S. 219–230.
34. Katolickie Unie Kościelne w Europie Środkowej i Wschodniej – idea a rzeczywistość / [pod red. S. Stępnia]. – Przemyśl, 1998. – 438 s.

The article examines the basic stages of the historical development of the administrative-territorial structure of the Greek-Catholic church, it also analyses peculiarities of emerging and development of eparchies, the most specific peculiarities of organizational structure of the Greek-Catholic metropolises in the period of 1918 and 1939.

Key words: *Greco-catholic church, arkhieparkhiya, metropolitan, bishop, dean's offices, spiritual seminary.*

УДК 94 (477.8) 19
ББК 63.3 (4 Укр) 6

Людмила Дрогомирецька

ІДЕОЛОГІЯ УКРАЇНСЬКОГО КООПЕРАТИВНОГО РУХУ В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ (1920–1939 рр.)

У статті розглядаються особливості формування ідейно-теоретичних засад українського кооперативного руху в Західній Україні в 1920–1939 рр. Доведено, що основою його ідеології була орієнтація на перетворення кооперативів в осередки українського національного руху, які повинні були забезпечити економічні підвалини самостійного розвитку нації і в такий спосіб підготувати українство до боротьби за національні ідеали й державну незалежність.

Ключові слова: *український кооперативний рух, ідеологія, ідейно-теоретичні засади української кооперації.*

Вивчення історії українського кооперативного руху як невід'ємної частини національного життя Західної України в 1920–1939 рр. викликає неабияке наукове та пізнавальне зацікавлення. Віддаючи належне науковцям С.Гелею, Т.Вісиній, С.Злупку, Р.Матейку, Р.Пастушенку, В.Плисюку, З.Струк, І.Танчину та ін., які доволі детально розглянули процес формування та організаційного розвитку системи українських кооперативних організацій, проаналізували господарську діяльність кооперативів, заува-

жимо, що ідейно-теоретичні аспекти української кооперації висвітлені в історичній літературі недостатньо. Тому доводиться визнати, що існує необхідність поглибленого аналізу теоретичних основ, організаційно-ідеологічних принципів, на яких базувалася господарська та громадська діяльність національних кооперативних організацій у Західній Україні впродовж міжвоєнної доби.

Мета статті – вивчити засадничі ідеї українського кооперативного руху, дотримання яких забезпечило успішний розвиток системи українських кооперативних організацій у Західній Україні впродовж досліджуваного періоду та сприяло перетворенню кооперації на впливову економічну й політичну силу, що за умов бездержавності організувала українців в їхній боротьбі за економічну самостійність і політичну незалежність.

Серед тих, хто в кінці XIX – на початку XX ст. доклав максимум зусиль задля популяризації кооперативних ідей поміж населення Наддніпрянської України та вироблення організаційних принципів, практичних рекомендацій щодо створення національних кооперативних інституцій, були В.Доманицький, Б.Мартос, М.Левитський, К.Мацієвич, М.Туган-Барановський та багато інших діячів, котрі поклали початок орієнтуванню кооперативних організацій на задоволення національних інтересів українців і вже на етапі зародження українського кооперативного руху намагалися поєднати його завдання з невідкладними політичними та соціально-економічними проблемами українського суспільства.

Особливої уваги заслуговує фундаментальна праця М.Туган-Барановського “Соціальні основи кооперації”, яка здобула визнання в усьому світі та ввела ім’я вченого до складу класиків-теоретиків кооперативного руху. Книга була опублікована англійською, німецькою, польською і французькою мовами, до 1918 року тричі видавалася в Росії. Українське видання, яке до друку підготував сам автор, вийшло в Києві під назвою “Кооперація, її природа і мета”, у 1936 р. його було перевидано у Львові [6, с.5]. Кооперацію вчений розглядав як один з елементів поступу українського народу до незалежності, тому прагнув надати їй характеру національного громадського руху. Основними принципами, які, на думку М.Туган-Барановського, мали би забезпечити успішний розвиток кооперації в Україні, були зацікавленість кооператорів у досягненні високих економічних результатів, поєднання особистих інтересів із суспільними [21, с.364].

У західноукраїнських землях, що перебували в складі Австро-Угорщини, першими теоретиками кооперації були К.Паньківський, Т.Кормош, К.Левицький, С.Кузик та багато інших, хто зумів спрямувати громадсько-економічне життя краю у сферу кооперації, переконати українських селян у необхідності активізації економічного життя шляхом створення національних кооперативних організацій.

Уже сам факт, що до Першої світової війни українські землі були розчленовані між іноземними державами, зумовлював особливість розвитку українського кооперативного руху. Однак – і на цьому треба наголосити – ідеологія української кооперації формувалася в контексті соборницьких тенденцій. Хоч кооперативний рух в українських землях під владою Російської та Австро-Угорської імперій мав свої характерні, відмінні риси, здобутки кооперативної думки набували загальнонаціонального значення.

В основу ідеології української кооперації була покладена теза про злиття кооперативного руху в одне ціле з національно-визвольною боротьбою українського народу заради здобуття державної самостійності власними силами. Саме такі мотиви прозвучали у виступах відомих кооперативних діячів з Наддніпрянщини, Галичини, Буковини на Першому просвітньо-економічному конгресі, що проходив 1–2 лютого 1909 р. у Львові. Зокрема, висловлюючи свої погляди на кооперацію та її роль у національному житті українського народу, А.Гльченко (Жук) переконував учасників

конгресу, що важливість кооперації полягає в тому, що вона “згуртує українців у націю”. За несприятливих політичних обставин український кооперативний рух, вважав він, “мусить мати характер боротьби національної, боротьби за національне самостійне існування” [21, с.366].

У резолюціях конгресу було чітко визначено засадничі ідеї ідеології українського кооперативного руху: “1) В основу народньої самодіяльності в області економічній треба покласти ідею демократичної кооперації; 2) кооперативна організація праці, утворюючи центри національного економічного життя, буде становити матеріальну основу для національно-політичного визволення українського народу і для культурного й економічного його розвитку; 3) кооперація, поліпшуючи економічне становище працюючих тепер, кладе одночасно підвалини для заміни в будуччині існуючого ладу суспільного” [3, с.321].

Таким чином, специфіка ідеології українського кооперативного руху вже на етапі зародження великою мірою визначалася умовами життя народу під чужоземним пануванням і боротьбою за його самостановлення як нації.

Під час військових дій 1914–1920 рр. система кооперації, що була створена й успішно функціонувала в західноукраїнських землях у кінці XIX – на початку XX ст., була фактично знищена. Тому їй довелося відроджувати за вкрай несприятливих політичних й економічних умов, спричинених колонізаторською політикою Польщі. “Не лише здоровий інстинкт і збережені моральні сили народу підказували громадянству засіб масової організації кооперативної самопомоги, – писав із цього приводу дослідник українського кооперативного руху І.Витанович, – але й свідомо оцінка реального становища спрямували народ на той шлях” [15, с.5].

Уже в перші місяці після ухвали кооперативного закону 1920 р., одночасно з розгортанням мережі національних кооперативних організацій, розпочалася розробка основних ідеологічних засад української кооперації. При цьому організатори кооперативного руху творчо використовували здобутки кооперативної думки своїх попередників і, відповідно до нових національно-політичних і соціально-економічних умов, доповнювали кооперативну ідеологію новими положеннями.

На початку 20-х рр. XX ст. у газетах і журналах з’явилося чимало статей, які можна віднести до категорії ідеологічних. Майже всі, хто писали тоді про кооперацію, обстоювали за нею право господарської самодіяльності, намагалися обґрунтувати її вирішальну роль у національному житті українського громадянства в умовах чужоземного панування. “За допомогою кооперації, – переконував читачів “Господарсько-кооперативного часопису” Ю.Павликовський, – український народ зможе сотворити в нових рамках тривке економічне і культурно-просвітне життя, незалежне від державних субвенцій, оперте о крицевий фундамент власної помочи нашого народу” [5, с.7].

Організатори кооперативного руху вбачали в кооперації дієвий засіб відновлення зруйнованого господарства та шлях, яким народ має покращити своє матеріальне становище. “Віднова і перебудова кооперативів – це кличі дня, – стверджував А.Гаврилко, – вони мають спонукувати до діла, до творчості. Під цими кличами мають лучитись всі кляси і стани, бо всіх є метою: гоїння повоєнних ран і добробут країни, оснований не на ласці дужчих, а на власній самостійній організації. Від нічого так не залежить наше будуче – як від тої ж власної економічної організації” [17, с.10]. Учасники першого Крайового з’їзду українських кооперативів, що проходив у Львові 9–10 червня 1921 р., прийшли до спільної думки, що мета українського кооперативного руху полягає в тому, щоб “власними силами, без чужого диктату творити нові економічні вартості, потрібні для життя нашого народу” [2, с.35].

Сила українських кооперативних організацій, на переконання теоретиків кооперації, – у їх масовості, тому керманічі кооперативного руху прагнули залучити в систему кооперації, підпорядковану Ревізійному союзу українських кооперативів

(РСУК), якомога більше українських селян. “Кооператива не є замкненою в собі спілкою, – писав Ю.Павликовський. – Вона стоїть отвором для всіх, які бажають при допомозі кооперативної організації двигнути своє господарство на вищій економічній і культурній рівень. Чим більший гурт ідейних, господарних одиниць об’єднується в кооперативній спілці, тим більша її матеріальна і моральна сила” [4, с.12].

З метою популяризації кооперативної ідеї поміж населення краю організатори кооперативної справи налагодили активну агітаційно-пропагандистську роботу серед нього. Завдання полягало в тому, щоб не тільки донести ідею кооперативної організації до кожного селянина чи робітника, але й спрямувати народну ініціативу в потрібне русло. Керівництво РСУК розробило спеціальні листівки, у яких роз’яснювалися завдання кооперативних організацій. В одній з них, наприклад, читаємо: “Кооператива – це організація бідніших в цілях самопомогі. Кожний кооператив має ціллю взаємну поміч. У споживчих кооперативах змагаємо до самопомогі шляхом закупів просто у джерела, у гуртівників з полишенням торговельних посередників. Ми купуємо товари якнайдешевше і продаємо своїм членам якнайдешевше. Водночас змагаємо до того, щоб продукти й сирівці членів збувати якнайдорожче ...” [8, с.12].

Роль кооперативної організації в господарському житті українського народу висвітлювалася на сторінках кооперативної періодики. Так, у 1921 р. в одному з номерів “Господарсько-кооперативний часопис” опублікував статтю А.Гаврилка під заголовком “Значення кооперативної свідомості і як її ширити”. У ній автор ґрунтовно й у доступній навіть для малограмотного селянина формі доводив, що “кооперативна організація є сама собою метою і водночас засобом до мети. Вона прагне краще і дешевше, ніж приватний підприємець, задовольнити матеріальні потреби своїх членів, сприяє розвитку українського промислу і села, піднімає світогляд нації”, і зазначив напрями, за якими треба вести кооперативну пропаганду: “Усвідомлювати на такі теми, як про зло теперішніх господарських відносин, що їх повинна замінити кооперативна організація; розповідати про матеріальне значення кооперативної організації; роз’яснювати мету кооперативної організації, засоби кооперативної праці” [7, с.23].

Для визначення стратегії розбудови української кооперативної організації, форм і методів діяльності кооперативів важливе значення мали праці видатного українського кооператора К.Коберського. У своїх наукових студіях він послідовно проводив думку, що кооперативний рух – не суто господарський, а швидше політико-державницький рух, покликаний створити сприятливі умови для повноцінного життя українства [19, с.7]. К.Коберський проаналізував твори багатьох представників світової кооперативної думки, намагався ознайомити з їхніми поглядами українських фахівців у сфері кооперативної організації. У 1934 р. за його редакцією у Львові вийшла книга “Ідеологія кооперативної організації. Вибір з кооперативного письменства”, яка знайомила читачів з важливими положеннями з праць найкращих представників світової кооперативної думки – П.Ворбасса, Ш.Жіда, Дж.Раселя та багатьох інших [11, с.2]. Морально-етичні ідеї світової кооперативної думки, згідно з якими в основу діяльності кооперативів було покладено принципи добровільності та взаємодопомогі, співпраці й співвідповідальності, українські кооператори прийняли у свою програму.

Теоретики української кооперативної організації вважали, що кооперативна ідея, ідея спілчанства, не є чужою для українського народу, якому здавна притаманні риси колективізму й взаємодопомогі через схильність до життя та праці в громаді. “Український кооперативизм, – писав Ю.Павликовський у праці “Природа, мета і світогляд українського кооперативного руху”, – дитина української душі і української землі... і глибоко корениться в реальній ґрунті рідного середовища” [12, с.65].

Оцінивши цей “реальний ґрунт” і політичне й соціально-економічне становище українського населення Західної України в умовах іонаціонального оточення, організатори-теоретики кооперативного руху прийшли до висновку, що в міжвоєнній Польщі український народ був внутрішньо готовим до сприйняття ідей кооперативної організації, бо вбачав у

кооперативній формі господарювання єдиний на той час засіб економічного й політичного порятунку.

Важливу роль кооперації в державно-політичному житті українського народу визнавав відомий громадський діяч О.Луцький. “Здобуття й закріплення господарської незалежності, – писав він у статті “Велика ціль кооперації”, – є вічним завданням народу, бо без неї навіть здобута політична незалежність народу – пуста”. На думку О.Луцького, без економічної незалежності народ приречений бути наймитом, тому він стверджував, що кооперація є одним із найбільш дієвих засобів досягнення політичної незалежності [9, с.262].

На переконання більшості кооперативних діячів, діяльність національних кооперативних організацій не повинна була обмежуватися виключно економічною сферою. Відповідно до ідеологічно-організаційних засад українського кооперативного руху, одним з напрямів роботи національних кооперативних установ мала бути громадська праця, спрямована на захист і розвиток національної освіти й культури, виховання національно-свідомих членів суспільства. Так, у збірнику правил та інструкцій, який у 1928 р. підготували для членів адміністрації господарсько-споживчих кооперативів службовці РСУК, указувалося, що “кооператив має бути для нашого народу школою культури, добрих звичаїв і громадської моральності” і “у своїй культурній діяльності має служити цілому загалові” [10, с.188].

Поєднання господарської та культурно-просвітницької діяльності кооперативів, на думку відомого кооперативного діяча Д.Коренця, повністю відповідало завданням українського кооперативного руху. “Метою кооперації, – наголошував він, – має бути співпраця громадян, спрямована не лише на покращення їх матеріального добробуту, але й на захист соціальних, культурно-освітніх потреб, і врешті-решт, на збереження й духовний розквіт українського соціуму, бо тільки цією дорогою піднімемо наш народ” [10, с.187].

Потребу культурно-просвітницької роботи кооперативних організацій і напрями діяльності кооперативів у культурно-просвітницькій сфері було обґрунтовано й чітко визначено в працях А.Кущинського. На його думку, кооперативи повинні були: 1) “сприяти піднесенню загально-освітнього і культурного рівня учасників кооперативного руху та ширших верств суспільства”; 2) “вести активну діяльність, спрямовану на виховання кооперативних мас і поширення відомостей про кооперативне життя та про роботу кооперативних організацій”; 3) “дбати про підготовку “фахових робітників в кооперації” [18, с.37].

Таким чином, діяльність кооперативних організацій у сфері просвітництва розцінювалася організаторами кооперативного руху не тільки як засіб піднесення культурно-освітнього рівня українського населення, але й як необхідна умова успішного розвитку самої кооперації. Така думка цілком обґрунтована, бо культурна невідповідність широких мас українського населення до сприйняття нових соціально-економічних ідей та їх реалізації, безперечно, гальмувала розвиток кооперативного руху. З іншого боку, у населення, об’єднаного в кооперативних організаціях, з поліпшенням матеріального добробуту зростали властиві для людини духовні потреби. А.Кущинський вважав, що “задовольнити ці потреби при допомозі своїх кооперативних організацій” є “логічним стремлінням скооперованих мас” [14, с.7]. Цю думку поділяв і Ю.Павликовський, який визнавав “конечність просвітньо-виховуючої діяльності кооператив ... безсумнівною” [1, с.31].

Як самодіяльна, національно-орієнтована громадсько-господарська організація, яка в умовах чужоземного поневолення згуртовувала всі стани українського населення краю, кооперація перебувала в центрі уваги різних суспільних сил, у тому числі й національних політичних партій та об’єднань. Насамперед варто відзначити, що всі українські політичні партії та об’єднання, що діяли в Західній Україні у 20–30-х роках ХХ ст., прагнули зберегти й розширити свою соціальну базу. Із цією метою у своїх

програмах вони декларували завдання щодо покращення соціально-економічного становища українського громадянства й однією з форм господарювання, що в умовах польського панування дозволяла українцям розвивати власну економіку, визнавали кооперацію. Проблеми й перспективи розвитку української кооперації викладалися в програмних документах національних політичних організацій, обговорювалися на партійних форумах, висвітлювалися в пресі.

Керівники кооперації намагалися чітко обумовити принципи формування взаємовідносин українських кооперативних установ з національними громадсько-політичними організаціями. Так, теоретик кооперації Ю.Павликовський у статті “Кооперація й політика” обґрунтував значення кооперації як форми економічного життя українського населення і в стосунках кооперативів з політичними організаціями наголошував на необхідності збереження їхнього нейтралітету. “Втягнення кооперації в політику, – підкреслював Ю.Павликовський, – може перетворити кооперацію в трибуну політичного протистояння, знявдя в руках різних партійно-політичних сил”. Тому вона повинна залишатися самостійною національною суспільно-економічною організацією. Єдиною платформою, на якій кооперативний рух сходиться з політичними партіями, Ю.Павликовський вважав “боротьбу за поступ”, яку партії ведуть “в ім’я здійснення своєї політичної програми, а кооперативний рух – в ім’я здійснення ідей кооперації” [13, с.1].

Відстоюючи аполітичність української кооперації в цілому, теоретики кооперації все ж припускали, що кооперативні організації можуть потрапити під вплив тих чи інших політичних сил. “Кооперативний український рух є рухом масовим., – стверджував 22 лютого 1932 р. у виступі на господарській конференції в Тернополі О.Луцький. – Є можливим, а навіть зрозумілим, що при такій кількості певні люди, а навіть певні кооперативи можуть піддатися певним впливам. Однак українська кооперація стоїть на засадах аполітичності”, яка є “першою засадою української кооперації від дня її народження” [19, с.11].

Рівночасно творці кооперації погоджувалися з тим, що окремі особи можуть водночас бути членами й українських кооперативних організацій, і національних суспільно-політичних об’єднань. “Неполітичність кооперації, яку строго проводить українська кооперація, – писав “Господарсько-кооперативний часопис” у 1930 р., – зовсім не полягає в тому, що кооператор не має права брати участі у політичному житті. Адже політика не заборонена... Однак кооперація має свої самостійні цілі. Політичні партії можуть віддаватися до послуг кооперації, але кооперація жодній служити не повинна” [16, с.3]. Отже, відповідно до кооперативної ідеології, українські політичні сили не мали відволікати кооперативні організації від вирішення першочергових соціально-економічних проблем українського населення, виразниками волі та захисниками інтересів якого воліли бачити себе більшість національних суспільно-політичних партій та об’єднань, а, навпаки, усіма доступними методами допомагати кооперації виконати її суспільне призначення.

Цікавими є думки ідеологів українського кооперативного руху з приводу взаємовідносин кооперації і держави. Ні в якому разі, вважав Ю.Павликовський, не можна дозволити державі втручатися у внутрішні справи кооперації. “Від держави, – на його думку, – кооперативний рух повинен вимагати доцільних законів, які упорядковували б свободний розвиток самостійного кооперативного руху: доцільної економічної, скарбової і соціальної політики, яка... охороняла б трудові верстви їх організації; справедливого примінювання законів, а на випадок домагання їх органами влади – охорони перед надужиттям” [19, с.11]. “Кооперація не повинна приймати матеріальної допомоги від нікого постороннього, а тільки від власних сил матеріальних і моральних, солідарно працюючих” [16, с.3].

Таким чином, основою ідеології українського кооперативного руху була орієнтація на перетворення кооперативів в осередки українського національного руху, які

повинні були забезпечити економічні підвалини самостійного розвитку нації в умовах бездержавності й у такий спосіб підготувати українство до боротьби за національні ідеали й державну незалежність. Розробка ідеологічних основ кооперативного руху велася одночасно кооперативними установами, політичними партіями, громадськими організаціями, окремими кооперативними діячами, і кожний суб'єкт цієї діяльності відчував на собі вплив інших учасників ідеологічного процесу. Головними ідеологічними засадами українського кооперативного руху в Західній Україні в 1920–1939 рр. були визначені такі: основне завдання кооперації – піднесення матеріального добробуту українського народу та задоволення його національно-культурних потреб; опора на власні сили; виховання ідейних, національно-свідомих громадян, для яких найважливішим завданням є служіння громаді й своєму народові.

1. Державний архів Тернопільської області, ф. 231, оп. 1, спр. 1914. Інформації і донесення повітових старостів і поліції про діяльність українських кооперативів. – Арк. 31, 36–37.
2. В кооперації наша сила. – Л., 1921. – 154 с.
3. Витанович І. Історія українського кооперативного руху / І. Витанович. – Нью-Йорк, 1964. – 624 с.
4. Гаврилко А. Значення кооперативної свідомості і як її ширити / А. Гаврилко // Господарсько-кооперативний часопис. – 1921. – Ч. 5–6. – С. 12.
5. Гаврилко А. Як відновлювати старі і організувати нові кооперативи / А. Гаврилко // Господарсько-кооперативний часопис. – 1921. – Ч. 1. – С. 7.
6. Гелей С. Михайло Туган-Барановський – визначний теоретик кооперативного руху / С. Гелей // Українська кооперація: історичні та соціально-економічні аспекти. – Л., 1998. – Т. 1. – С. 5–17.
7. Ідеологія кооперації. Вибір з кооперативного письменства / [упоряд. К. Коберський, В. Левицький]. – Л. : Накл. РСУК, 1934. – 105 с.
8. Коберський К. Вільне спілчанство (кооперація) – шлях до піднесення народу / К. Коберський. – Л. : Самоосвіта, 1935. – 40 с.
9. Коренець Д. Торговельно-кооперативне шкільництво у Польщі / Д. Коренець // Кооперативна республіка. – 1931. – Ч. 7–8. – С. 262.
10. Кущинський А. Культурно-освітня діяльність кооперації / А. Кущинський // Кооперативна республіка. – 1929. – Ч. 5. – С. 188–189.
11. Луцький О. Велика ціль кооперації / О. Луцький // Господарсько-кооперативний часопис. – 1926. – Ч. 41–42. – С. 1–5.
12. Мазур М. Кооперативний буквар / М. Мазур, В. Скробач. – Івано-Франківськ, 1995. – С. 65–67.
13. Не допускаймо мішанини понять // Господарсько-кооперативний часопис. – 1930. – Ч. 45. – С. 1.
14. Павликовський Ю. Кооперація і політика / Ю. Павликовський // Господарсько-кооперативний часопис. – 1926. – Ч. 41–42. – С. 7.
15. Павликовський Ю. Наша сільськогосподарська організація під теперішню хвилю і в майбутнім / Ю. Павликовський // Господарсько-кооперативний часопис. – 1921. – Ч. 1. – С. 5.
16. Павликовський Ю. Народ і кооперація / Ю. Павликовський // Кооперативна республіка. – 1928. – № 2–4. – С. 3.
17. Павликовський Ю. Питання членства в наших кооперативних установах / Ю. Павликовський // Господарсько-кооперативний часопис. – 1921. – Ч. 1. – С. 10.
18. Павликовський Ю. Під прапором самопомочи: кілька програмних думок про устрій праці / Ю. Павликовський. – Л. : Сільський господар, 1925. – 47 с.
19. Павликовський Ю. Природа, мета і світогляд українського кооперативного руху / Ю. Павликовський. – Л., 1934. – 16 с.
20. Перший Краєвий кооперативний з'їзд // Господарсько-кооперативний часопис. – 1921. – Ч. 7–8. – С. 7.
21. Перший Український просвітньо-економічний конгрес уладжений Товариством “Просвіта” в сорокліте заснована у Львові в днях 1 і 2 лютого 1909 року / Протоколи і реферати зредагували д-р І. Брик і д-р М. Коцюба. – Л. : Наукове т-во ім. Шевченка, 1910. – С. 364–366.

The article discusses the features of forming of ideological and theoretical foundations of the Ukrainian cooperative movement. It is proved that the basis of ideology of Ukrainian cooperative movement was oriented on the transformation of cooperatives into the cells of the Ukrainian national movement, which should have been provided the economic foundations of an independent nation's development and in such a way to prepare Ukrainians for fighting for ideals and national independence.

Key words: *Ukrainian cooperative movement, an ideology, ideological and theoretical foundations of the Ukrainian cooperation.*